

การนำลักษณะไทยประเพณี มาใช้ในสถาปัตยกรรมร่วมสมัย

ตรึงใจ บุณสมภพ

การพัฒนาสถาปัตยกรรมเป็นไปตามลักษณะเศรษฐกิจ สังคม และวิทยาการแผนใหม่ในยุคที่บ้านเมืองกำลังอยู่ในระหว่างการพัฒนานี้ ควรพัฒนาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ของเดิม และสร้างรูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม ในปัจจุบัน เพื่อให้มีเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย

การลอกเลียนแบบอาคารจากต่างประเทศมาโดยมิได้ประยุกต์ใช้ เมื่อเวลาล่วงเลยไปคนรุ่นใหม่อาจคิดว่าเราเป็นเมืองขึ้นของชาติใดชาติหนึ่งมาก่อน อยู่ที่ว่าอาคารลักษณะใดจะมีมากกว่ากัน ส่วนการที่เคร่งครัดกับการอนุรักษ์ด้วยการลอกแบบอย่างไม่มีหลุมหลุมตาเพื่อให้เหมือนอาคารไทยโบราณทุกกระเบียดนิ้ว ทั้ง ๆ ที่สังคมเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว คนรุ่นใหม่ก็คงจะเดาไม่ออกอีกเหมือนกันว่าอาคารหลังนี้สร้างในสมัยไหนกันแน่

สิ่งสำคัญที่สร้างลักษณะสถาปัตยกรรมไทยพอจะจำแนกออกได้เป็น 3 ข้อใหญ่ ๆ คือ

1. รูปแบบอาคาร การวางผังและการจัดพื้นที่ว่าง สภาพแวดล้อมทางภูมิอากาศและทางภูมิศาสตร์ มีอิทธิพลต่อการวางผังอาคารหรือกลุ่มอาคาร

รวมไปถึงรูปแบบอาคารและการจัดพื้นที่ว่าง เกิดเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมแบบประเพณีขึ้น ลักษณะสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณีเป็นลักษณะที่ต้องการธรรมชาติเข้ามาช่วยในการดำรงชีวิตอย่างเต็มที่ เพราะสมัยก่อนเราไม่มีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าเหมือนสมัยนี้ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตภูมิอากาศ ร้อนชื้น มีฝนตกชุก และพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่บนที่ราบลุ่ม รูปแบบสถาปัตยกรรมจึงมีลักษณะลอยตัว ยกพื้นสูงบนเสาหรือฐานอาคาร อาคารแผ่กระจายไปตามแนวแกนที่มีลักษณะสมมาตร มีลักษณะโปร่งเพื่อรับลมธรรมชาติ มีชายคายื่นยาวเพื่อบังแดด และหลังคาเอียงเป็นมุมสูงชันเพื่อให้น้ำฝนไหลลงจากหลังคาได้สะดวก

รูปแบบของการดำรงชีวิตประจำวัน มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางภูมิอากาศ ในสมัยก่อนคนไทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพกสิกรรม ซึ่งมีฤดูหว่านพืชและฤดูเก็บเกี่ยว ทำงานในช่วง กลางวัน ช่วงเย็น และฤดูที่ว่างงาน เป็นช่วงเวลาแห่งการรวมญาติ การทำบุญ และการสังสรรค์กับเพื่อนบ้าน อาคารในแต่ละหมู่บ้านจึงมีแต่บ้านกับวัดเป็นหลักสำคัญ สำหรับบ้านส่วนที่เป็นพื้นโล่งไม่มีหลังคาคลุมอยู่ด้านหน้าหรือ

กลางบ้านเรียกว่า ซาน การที่ชาวบ้านใช้ซานโถง ๆ เป็นที่รับแขกอาจเป็นเพราะการพบปะสังสรรค์มักจะทำอยู่ในช่วงเย็นและหัวค่ำซึ่งไม่มีแดด แต่ได้รับลมเย็นสบาย ทำให้มีบันไดขึ้นบ้านสู่ซานเปิดโล่ง จากซานจนถึงส่วนที่เป็นระเบียงหน้าห้องซึ่งยังเป็นส่วนโถง แต่มีชายคายยื่นต่อจากหลังคาห้องมาคลุม และยกพื้นสูงกว่าส่วนซานประมาณหนึ่งก้าวขึ้น ไม่มีบันไดสวนศาลาวัดหรือโบสถ์ก็เช่นเดียวกัน คือ จากบันไดจะขึ้นมาที่ระเบียงหน้าที่มีหลังคาคลุม ส่วนถัดไปจึงเป็นศาลาวัดหรือโบสถ์ ถ้าจะเปรียบเทียบกับของฝรั่งก็เปรียบเสมือน Vestibule หรือ Foyer แต่ของฝรั่งจะเป็นห้องที่ปิดเพื่อปิดกั้นอากาศหนาวเย็นจากภายนอกไว้ชั้นหนึ่งเป็นการค่อย ๆ เปลี่ยนอุณหภูมิก่อนที่จะเข้าห้องที่มีหน้าที่ใช้สอยข้างใน จึงจัดได้ว่าพื้นที่ใช้สอยของฝรั่งเมื่อเข้าไปในอาคารจะต้องเข้าไปในห้องทันที แต่ของไทยจากที่ว่างข้างนอกจะเป็นบันไดสู่ซานเปิดโล่งจากซานสู่ระเบียงหน้าห้องที่มีหลังคาคลุม จัดได้ว่าเป็นพื้นที่ว่างก็เปิดโล่ง แล้วต่อไปจึงเป็นห้องหับมิดชิด เพราะฉะนั้นจึงมีการเปลี่ยนของพื้นที่ว่างที่ค่อยเป็นค่อยไป ให้ความรู้สึกที่ไม่แตกต่างกัน เป็นการค่อย ๆ เปลี่ยนบรรยากาศ เกิดเป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณีขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะสถาปัตยกรรมที่ผู้อาศัยได้ใช้อาคารเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นกันเดียวกับสภาพภูมิอากาศ เช่น นอนในห้องยามค่ำคืน รับแขก และรับประทานอาหารร่วมกับญาติมิตรที่ซานกลางบ้าน นั่งเล่นคุยกันที่ระเบียงหน้าห้อง เป็นต้น และถ้าฝนตกก็อยู่ในห้อง แดดออกอยู่ที่ระเบียงหน้าห้อง พอแดดร้อนลมตกก็อยู่ที่ซานกลางบ้าน

2. วัสดุและวิธีการก่อสร้าง มีผลต่อโครงสร้างอาคาร ในรูปแบบของสถาปัตยกรรมไทย เราจะไม่เคยเห็นลักษณะที่เรียกว่า โรงช้าง หรือ บ้านยักษ์ แต่มีลักษณะที่เป็นอาคารหลังเล็ก ถึงแม้อาคารจะมีขนาด

ใหญ่แต่ก็จะมีการตัดทอนส่วนหลังคาลดระดับมาเป็นชั้น ๆ มีการขยเสาะโครงสร้างออกเป็นช่วงสั้น ๆ ทำให้ดูเป็นอาคารเล็กไม่ใหญ่โตเทอะทะ สิ่งนี้อาจเป็นเพราะสมัยก่อนเรามีแต่วัสดุโครงสร้างที่เป็นไม้ ไม่มีเหล็กหรือคอนกรีต ทำให้ไม่มีโอกาสทำโครงสร้างช่วงกว้างมาก ๆ ลักษณะอาคารจึงสะท้อนถึงโครงสร้างที่เป็นไม้และกำลังของตัวไม้ที่จะรับน้ำหนักได้ จึงทำให้อาคารมีขนาดและสัดส่วนที่ดูน่ารัก มีการยอมุมอาคารและลดระดับหลังคา ถ้าเป็นอาคารใหญ่ก็ไม่ใช่อาคารใหญ่หลังเดียว แต่จะประกอบด้วยอาคารเล็กหลายหลัง เช่น กลุ่มของเรือนไทย เป็นต้น ต่างกับอาคารของต่างประเทศ ซึ่งถ้าเป็นอาคารหลังใหญ่ก็จะใหญ่ไปเลย นอกจากตัวอาคารแล้ว ส่วนประกอบต่าง ๆ ของอาคารยังทำให้ดูโล่งโปร่งเบา เช่น การทำเสาลอย การมีค้ำยันรับชายคามือข้อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของโครงสร้างไม้ทั้งสิ้น

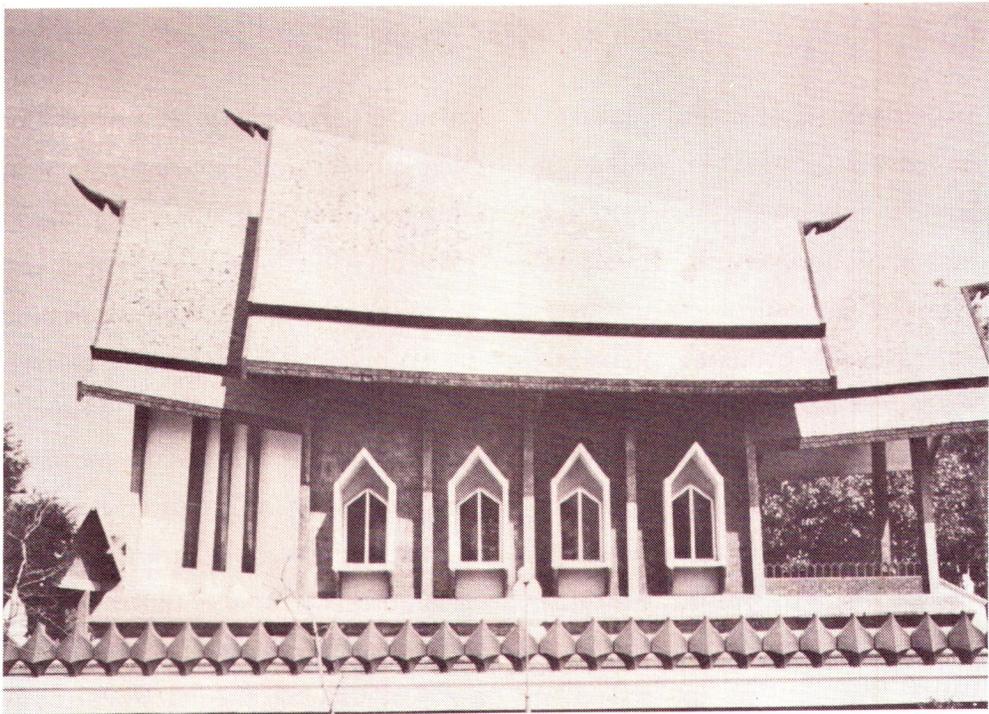
ที่เห็นได้ชัดอีกประการหนึ่ง คือ โครงสร้างและส่วนประกอบ (Component) ของสถาปัตยกรรมไทย เป็นระบบประสานทางพิกัด (Modular Co-ordination) ซึ่งช่วงเสาแต่ละช่วงจะมีขนาดเท่า ๆ กัน ทำให้ขนาดของ คาน เสา ผนัง แต่ละชิ้นส่วนมีสัดส่วนเท่า ๆ กันด้วย ทั้งนี้เพราะวิธีการก่อสร้างในสมัยก่อนเป็นระบบสำเร็จรูปที่ใช้แรงงานคนในการก่อสร้าง ประกอบติดตั้งด้วยการเข้าลิ้นและเดือย เมื่อมีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน หรือลูกหลานแต่งงานต้องเพิ่มห้องหับ หรือลูกหลานย้ายออกไปก็สามารถถอดส่วนประกอบอาคารออกเป็นชิ้น ๆ เคลื่อนย้ายและนำไปประกอบในที่ตั้งใหม่ได้โดยสะดวก

3. ส่วนประกอบของอาคาร ลวดลายแกะสลัก และรายละเอียดอื่น ๆ ซึ่งจะบ่งบอกลักษณะสถาปัตยกรรมไทย รายละเอียดดังกล่าวพอจะยกเป็นตัวอย่างเป็นได้ เช่น ลวดลายที่หน้าจั่วของเรือนไทยภาค

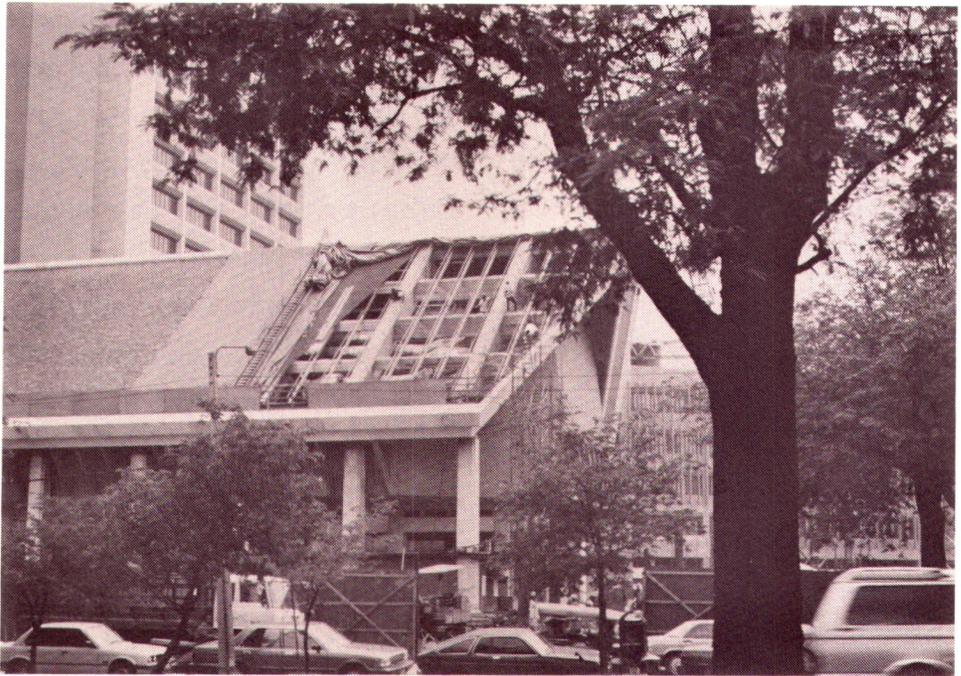
ต่าง ๆ ลูกรกระเบียง พะไล หัวเสา กาลแห หน้าบัน หน้าต่างแบบอยุธยา मुखหน้า กระเบื้องปุก กำแพงแก้ว ฝาแบบต่าง ๆ เช่น ฝาปะกน ฝาลังเจียด ฝาสายบัว ฝาลูกฟัก และบัวต่าง ๆ จะเห็นว่าสถาปัตยกรรมไทยสมัยก่อน ไม่ใช่อาคารเรียบ ๆ แต่จะประกอบด้วยงานศิลปะที่แสดงถึงฝีมือและสกุลช่าง ที่พยายามสร้างลวดลายให้งดงาม ซึ่งงานทั้งหลายจะอยู่ในช่วงสิบหมู่ ที่มีทั้งช่างไม้ ช่างปั้น ช่างเขียน ช่างแกะ ช่างลงรักปิดทอง ช่างหล่อ ฯลฯ ชิ้นส่วนของลวดลายและรายละเอียดอื่น ๆ พร้อมทั้งส่วนประกอบอาคารเหล่านี้ถึงแม้จะถูกแยกออกจากตัวอาคารและนำไปไว้ที่อื่นก็สามารถบอกได้ว่าเป็นชิ้นส่วนของสถาปัตยกรรมไทย

จากสามลักษณะใหญ่ ๆ ที่นำมาสรุปนี้ ถ้านำมาสอดแทรกในสถาปัตยกรรมสมัยปัจจุบันก็จะทำให้ได้งานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยได้

ถ้าจะกล่าวถึงอาคารในปัจจุบันที่มีประเภทต่าง ๆ เช่น ประเภทธุรกิจการค้า สำนักงาน การศึกษา การท่องเที่ยว ที่อยู่อาศัย โรงงาน โรงพยาบาล ฯลฯ อาคารเหล่านี้มีขนาดต่าง ๆ กัน มีทั้งอาคารใหญ่ อาคารเล็ก อาคารสูง อาคารกว้าง จึงต้องนำลักษณะและหน้าที่ใช้สอยของแต่ละอาคารออกมาจำแนกว่าจะนำลักษณะใดของสถาปัตยกรรมไทยแบบประเพณีมาใช้ให้เหมาะสม สิ่งซึ่งนำมาใช้ได้ง่ายและอำนวยความสะดวกให้ผู้ใช้อาคาร คือ การทำหลังคาจั่ว การทำเสาลอย ค้ำยัน ฝาผนัง ราว และลูกรกระเบียง เป็นต้น สรุปว่า อาคารต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นอาคารสูง อาคารแผ่กว้างต่าง ๆ เราก็สามารถทำให้มีรูปลักษณะไทยได้ ขอยกตัวอย่าง ถ้าเป็นอาคารกว้าง ถ้าเราทำที่บันไปหมดแน่นอนต้องใช้เครื่องปรับอากาศและไฟฟ้าจำนวนมาก ถ้าเราสามารถทำให้มีคอร์ตหรือช่องตรงกลางให้ลมผ่านได้เช่น

รูปที่ ๑ โบสถ์วัดศาลาลอย จังหวัดนครราชสีมา
สถาปนิก วิโรจน์ ศรีสุโร

รูปที่ 2 ห้องประชุม ดิกเอสแคป
สถาปนิก ดวง ทวีศักดิ์ ชัยยา และสหยา

เดียวกับกระเบื้องกลางบ้าน จะสะท้อนให้เห็นถึงสถาปัตยกรรมประจำชาติ โครงสร้าง แทนที่จะเป็นเสาอยู่ กับผนังทึบ ๆ ตัน ๆ หลังคาถูกก็อาจจะยื่นชายคาและทำเสาลอยออกมาเพื่อให้อาคารดูเบาขึ้น ลักษณะเหล่านี้มาจากสภาพแวดล้อมทางลมฟ้าอากาศในประเทศเรา เพราะต้องการบังแดดแต่ต้องการแสงสว่างเพื่อไม่ต้องใช้ไฟฟ้ามากและต้องการลมมาช่วยระบายอากาศ แก้วความอับชื้นและทำให้เย็นลง อาคารสูง บางคนอาจแย้งว่าทำเป็นไทยไม่ได้ อาคารสูงที่กำลังสร้างกันอยู่เป็นสถาปัตยกรรมในปัจจุบันนี้ สามารถที่จะทำเป็นสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย เราอาจจับจุดบางจุดของสถาปัตยกรรมไทยมาใช้ เช่น ลักษณะการยกมูม แทนที่จะสร้างอาคารสูงเป็นสี่เหลี่ยมตัน เราอาจมีการยกมูมบ้างเพื่อลดความใหญ่โตของอาคาร แทนที่จะเป็นมูมเดียว เราอาจหัก 2-3 มุม หรือยอดหลังคาพวกคอนโดมิเนียมและอาคาร

สูงทั้งหลาย การใส่ยอดหลังคาจั่ว จะทำให้ดูเป็นสถาปัตยกรรมไทยขึ้น สำหรับจุดหน้าอาคารที่จะทำได้ คือนั่นทางเข้า เพราะทางเข้าอยู่ระดับสายตาหรือเรียกว่ามีหลังคาแบบคาโนปียื่นออกไปแทนที่จะทำเป็นแบบฝรั่ง เราอาจทำเป็นรูปหลังคาไทยมาใส่ คือเอาส่วนประกอบไม่ว่าจะเป็นลักษณะโดยรวมหรือเป็นรายละเอียดของสถาปัตยกรรมไทยเข้ามาใช้ ซึ่งต้องใช้ทั้งหมดในโลยีทั้งวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ได้ อาคารที่พอจะมองเห็นได้ที่ออกมาเป็นไทย ๆ ในปัจจุบันที่สร้างแล้วมีชื่อเสียง เช่น โบสถ์ของวัดศาลาลอย ในจังหวัดนครราชสีมา ออกแบบโดยอาจารย์วิโรจน์ ศรีสุโร (รูปที่ 1) เป็นงานที่นำรูปแบบศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นทางภาคอีสานมาประยุกต์ใช้ในงานร่วมสมัย อีกตึกหนึ่ง คือห้องประชุมของดิกเอสแคป อยู่ที่ถนนราชดำเนินนอก (รูปที่ 2) เป็นสถาปัตยกรรมสมัยใหม่อยู่กับตึกสูง แต่ตัวห้องประชุม

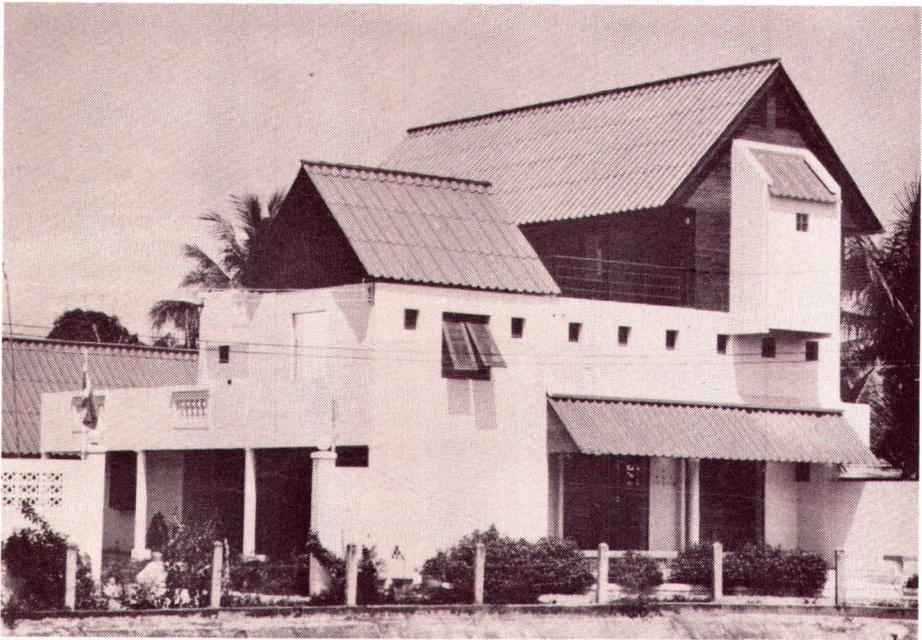

รูปที่ 3 อาคารอนุสรณ์สถานผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์
สถาปนิก วีระ อินพันทัง

สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นไทย ถึงแม้ว่าจะเป็นอาคารร่วมสมัยมีช่วงกว้าง ต้อองอาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่แต่ผู้ออกแบบสามารถทำให้มีเอกลักษณ์ประจำชาติ อาคารอนุสรณ์สถานผู้ประศาสน์การปรีดี พนมยงค์ ออกแบบโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง (รูปที่ 3) เป็นการนำอิทธิพลคลาสสิกที่ประยุกต์ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมไทยเช่นเดียวกับตึกโดมซึ่งออกแบบโดย คุณหมิว อภัยวงศ์ (สถาปนิกผู้ออกแบบอาคารศาลาเฉลิมไทย) อาคารที่ออกแบบโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วีระ อินพันทัง อีกหลังหนึ่ง (รูปที่ 4) ซึ่งมีการจัดพื้นที่ว่างแบบเรือนไทย โดยทำกลุ่มอาคารเป็นรูปตัวยู ตรงกลางเป็นบันไดเปิดโล่งให้ลักษณะเหมือนชานกลางบ้าน อาคารหลังนี้เป็นบ้านร้านค้าในชนบท จังหวัดเพชรบูรณ์ นอกจากนี้ก็มีพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติตาดกลาง จังหวัดภูเก็ต ออกแบบโดย คุณอุดม สกุลพานิชย์ (รูปที่ 5)

ซึ่งนำเอารูปแบบเรือนพักอาศัยพื้นเมืองของภูเก็ตมาประยุกต์ และผู้เขียนขอส่วนตัวอย่างอาคารที่ผู้เขียนออกแบบไว้ โดยใช้หลักการต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว เช่น บ้านพักอาศัยและสโมสรในโครงการ รอยัลปาล์ม วิลล่า (รูปที่ 6-8) ซึ่งนำลักษณะของชาน ระเบียง ลูกกรงโปร่ง และหลังคาเรือนพื้นเมืองมาประยุกต์ และอาคารสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงริยาด ประเทศซาอุดีอาระเบีย (รูปที่ 9-12) ที่นำลักษณะวงเส้าของมุขหน้ามาเน้นทางเข้า พร้อมทั้งนำส่วนประกอบอื่น ๆ ของไทยมาใช้ในการตกแต่งส่วนต่าง ๆ ภายในอาคาร เป็นต้น

สิ่งสำคัญที่สุดที่สร้างลักษณะสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย คือ สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ธรรมชาติแวดล้อมทางภูมิอากาศ ไม่ว่าจะเป็นแสงแดด ลม ฝน ความชื้น เป็นสิ่งที่เข้ามาช่วยในการดำรงชีวิต เพราะสมัยก่อนเราไม่มีเครื่องปรับอากาศที่จะมาช่วยลดความร้อนและไม่มี

รูปที่ 4 บ้านร้านค้าในชนบท จังหวัดเพชรบุรี
สถาปนิก วีระ อินพันทัง

รูปที่ 5 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติถลาง จังหวัดภูเก็ต
สถาปนิก อุดม สกุลพานิชย์

รูปที่ 6 บ้านพักอาศัย โครงการ รอยัลปาล์ม วิลล่า
สถาปนิก ตรึงใจ บุรณสมภพ และคณะ

ไฟฟ้าใช้แต่สมัยนี้เรามีเทคโนโลยีเข้ามาช่วย ก็ต้องไม่ลืมนึกถึงอาคารที่เข้ากับสภาพแวดล้อมภายนอก การไม่ลืมสภาพแวดล้อมนั้นนอกจากจะสร้างสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์แล้ว ยังช่วยให้ประหยัดการใช้พลังงาน และช่วยลดมลภาวะในอากาศ จึงควรใช้เครื่องปรับอากาศและไฟฟ้าในที่จำเป็น เช่น ห้องประชุม สำหรับส่วนที่เป็นห้องโถง บันได ห้องน้ำ ทางเดิน และบางห้องที่ไม่จำเป็น การออกแบบให้ได้รับแสงและลมธรรมชาติ ก็น่าจะเพียงพอ

เพื่อให้สถาปัตยกรรมในเมืองไทยเป็นสถาปัตย-

กรรมที่มีคุณค่า สถาปนิกต้องระลึกลึกเสมอว่า โดยลักษณะวิชาชีพ สถาปนิกเป็นผู้สร้างสรรค์บ้านและเมือง เป็นผู้สร้างสรรค์รูปแบบในการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ ก่อให้เกิดรสนิยมแก่ผู้พบเห็น และผู้ที่ได้สัมผัสหรือเข้าไปใช้อาคารนับว่าเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อสังคม ประเพณี และวัฒนธรรม ของประเทศชาติ ความรับผิดชอบ ความสำนึกในหน้าที่และจรรยาบรรณในการประกอบวิชาชีพจึงเป็นสิ่งสำคัญ มิใช่เพียงแต่สร้างผลงานเพื่อเอกลักษณ์ของตนเอง หรือเพื่อผลประโยชน์ทางด้านธุรกิจเท่านั้น

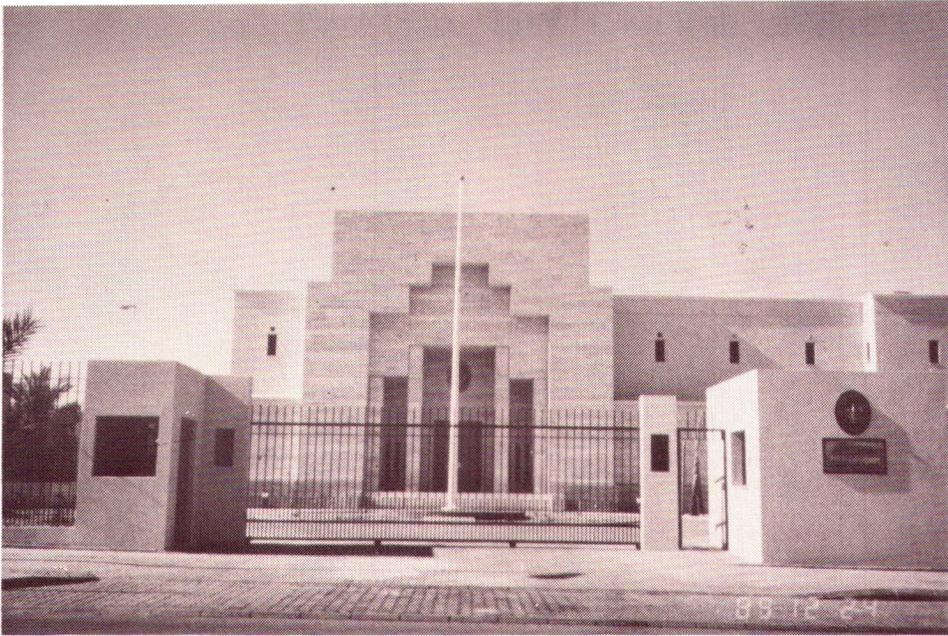

7

8

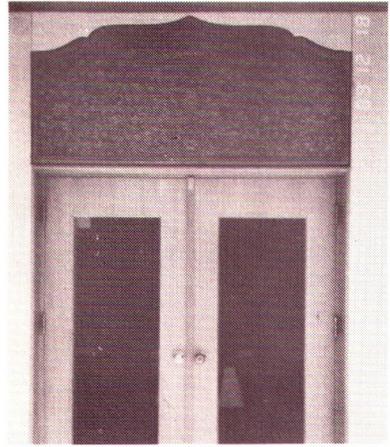
รูปที่ 7-8 สโมสร โครงการรอยัลปาล์ม วิลล่า
สถาปนิก ตรึงใจ บุรณสมภพ และคณะ

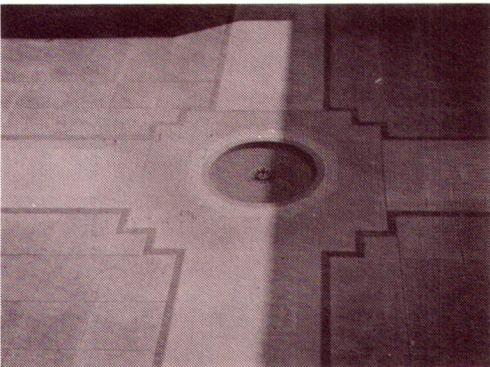
9

10

11

12

รูปที่ 9-12
สถานเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงริยาด
ประเทศซาอุดีอาระเบีย
สถาปนิก ตริังใจ บุรณสมภพ และคณะ